

شاخصه‌های سبک زندگی خانواده اسلامی

حجت‌الاسلام والمسلمین علیرضا انصاری*

اشاره

بحث از آیین و روش زندگی به مفهوم عام، از دیرباز مطرح بوده است؛ اما موضوع «سبک زندگی» به عنوان یک اصطلاح، در گذشته به صورت مستقل مطرح نبوده است؛ بلکه بخشی از محتوای آن، در ضمن مسائل دیگر، مانند آیین و آداب زندگی و برنامه زندگی عنوان شده است. خاستگاه بحث «سبک زندگی» با این عنوان خاص، به عالم غرب برمی‌گردد^۱ که از عمر آن، حدود صد و اندی سال می‌گذرد و البته بیشتر ناظر به شیوه زندگی غربی و همسوی با فرهنگ آنان می‌باشد؛ اما آنچه در این نوشتار به دنبال آن هستیم، تبیین ویژگی‌های سبک زندگی مؤمنانه در خانواده اسلامی است که همه ابعاد و اعضای خانواده را پوشش می‌دهد و در واقع، الگوی کامل دینی را در این باره ترسیم می‌نماید.

مفهوم‌شناسی

سبک زندگی، مرکب از دو واژه «سبک» و «زندگی» است. معادل واژه «سبک» در زبان عربی، تعبیر «اسلوب» و در زبان انگلیسی، «style» است.^۲ طرح

* نویسنده و پژوهشگر.

۱. مجله معارف، فروردین و اردیبهشت سال ۱۳۹۲، ش ۹۶.

امروزین این موضوع، برای اولین بار توسط آلفرد آدلر (۱۹۲۲م) بود و سپس، توسط پیروان او گسترش یافت.^۱

در ادبیات اسلامی عنوان سبک زندگی وجود نداشته است؛ اما عناوینی مانند: دأب، سیره، زئی اسلامی، ملکات اخلاقی و آداب و رسوم در مورد جامعه، همان حقیقت را نشان می‌دهند؛ چنان‌که گفته شده: «آداب و رسوم اجتماعی به منزله آیین افکار و خصوصیات اخلاقی آن اجتماع است.»^۲

سبک زندگی، شیوه خاص زندگی فردی و اجتماعی است که همه و یا بیشتر متدینان به اسلام و گروه مؤثری از جامعه اسلامی به آن عمل می‌کند و در رفتارشان منعکس می‌شود.^۳ سبک زندگی، نظام‌واره خاص زندگی است که به یک فرد، خانواده یا جامعه با هویت مستقل اختصاص دارد.^۴

ویژگی‌های سبک زندگی مؤمنانه

سبک زندگی خانواده اسلامی، شاخصه‌های متعددی دارد که مهم‌ترین آنها عبارت‌اند:

۱. انتخاب همسر مناسب

یکی از شاخصه‌های سبک زندگی خانواده اسلامی، شیوه انتخاب همسر است؛ یعنی پسر و دختر باید همسر خود را بادقت و مبتنی بر خرد و معیارهای دینی انتخاب کنند تا بعد دچار مشکل نشوند. امام صادق علیه السلام می‌فرماید: «إِنَّمَا الْمَرْأَةُ

1. <http://maarefmags.ir/node/271>.

۲. سید محمدحسین طباطبایی، المیزان، ج ۶، ص ۳۶۸.

۳. محمدتقی مصباح یزدی، مجله معرفت، ش ۱۸۵، ص ۶.

۴. احمدحسین شریفی، همیشه بهار، ص ۱۶؛ محمدسعید مهدوی کنی، دین و سبک زندگی، ص ۴۶ به بعد.

قِلَادَةٌ فَانظُرْ إِلَى مَا تَقَلَّدُهُ؛^۱ زن، همانند گردن‌بندی است که بر گردن می‌افکنند. پس، مراقب باش که چه چیزی را بر گردن می‌افکنی.» در اسلام برای همسر معیارهای مهمی مانند دین‌داری و تقوا بیان شده است؛ زیرا زن و شوهر تحت تأثیر عقاید، رفتار و اخلاق یکدیگر قرار خواهند گرفت. همسر دین‌دار، همسرش را به دیانت، تقوا و اخلاق تشویق می‌کند و برعکس، شخص بی‌ایمان و بی‌تقوا، همسر خویش را به بدی و گناه خواهد کشید. به همین جهت، در احادیث اسلامی، دین‌داری، در رأس معیارهای ازدواج قرار گرفته است. پیامبر اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ می‌فرماید: «مَنْ تَزَوَّجَهَا لِدِينِهَا جَمَعَ اللَّهُ لَهُ ذَلِكَ؛^۲ کسی که برای دین و ایمان زن ازدواج کند، خداوند نیز دنیایش را برای او فراهم می‌کند.»

برخی پژوهشگران بیان کرده‌اند که خشنودی زناشویی، تحت تأثیر مذهب قرار دارد. مذهب و پایبندی به آن، می‌تواند میزان طلاق را تا حدود نصف کاهش دهد.^۳ سالیوان^۴ به این نتیجه رسید که باورهای مذهبی برخلاف سایر معیارها، اثر طولانی‌تری در تحکیم زناشویی دارد.^۵

متأسفانه، امروزه این دقت‌ها و معیارها رعایت نمی‌شود و برخی دختران و پسران، با عنوان خواستگاری مدرن، با یکدیگر ارتباط برقرار می‌کنند و به سنت‌های اجتماعی و اسلامی پایبند نبوده، در این باره فرهنگ غرب را

۱. شیخ کلینی، الکافی، ج ۵، ص ۳۳۲.

۲. شیخ حرّ عاملی، وسائل الشیعه، ج ۲۰، ص ۵۱.

۳. مجتبی حیدری، دین‌داری و رضامندی خانوادگی، ص ۳۵.

۴. هری استک سالیوان (Sullivan)، روان‌پزشک آمریکایی بود که به جهت اهمیتی که برای روابط میان‌فردی قائل بود، معروف شد.

۵. علیرضا رشیدی، «بررسی اولویت معیارهای انتخاب همسر از دیدگاه دانشجویان پسر و دختر دانشگاه رازی»، فصل‌نامه فرهنگ در دانشگاه اسلامی، ش ۲، ص ۱۰۸.

پذیرفته‌اند. فرهنگ امروز غرب، رابطه بی‌قید و شرط دختر و پسر قبل از ازدواج را برای جوانان پذیرفته است. از این رو، برخی بدون اطلاع والدین خویش، در خیابان‌ها و پارک‌ها با هم دوست می‌شوند و ازدواج می‌کنند.

یکی از کارشناسان می‌گوید: «جوانانی که یگدیگر را در پارک‌ها و خیابان‌ها می‌یابند و یا از طریق تماس‌های تلفنی به همدیگر علاقه‌مند می‌شوند، اصولاً مبنا و اساس علاقه‌مندی خود را بر نگاه‌های اولیه پایه‌گذاری می‌کنند و این دوستی، قاعدتاً پس از مدت‌زمانی به تحلیل می‌رود. از این رو، می‌بینیم که اغلب چنین ازدواج‌هایی، حتی بعد از مدت‌زمان کوتاهی، به طلاق می‌انجامد.»^۱

۲. معنویت

معنویت، از جمله ارکان خانه و خانواده اسلامی است. بر اساس آموزه‌های دینی و روایات اهل بیت علیهم‌السلام، خانه باید محلّ تربیت و علم‌آموزی و کانون نماز، قرآن و حکمت‌آموزی باشد. به همین جهت، اسلام بر خواندن نماز در خانه تأکید دارد: «وَأَجْعَلُوا بُيُوتَكُمْ قِبْلَةً وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِينَ»^۲ خانه‌های خود را رو به قبله قرار دهید و نماز را بر پا دارید و مؤمنان را بشارت ده.»

از دیگر اموری که به تقویت روح معنویت در خانواده کمک شایانی می‌کند، تلاوت قرآن کریم است؛ چنان‌که رسول خدا صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم فرمود: «تَوَرَّأُوا بُيُوتَكُمْ بِتِلَاوَةِ الْقُرْآنِ... فَإِنَّ الْبَيْتَ إِذَا كَثُرَ فِيهِ تِلَاوَةُ الْقُرْآنِ كَثُرَ خَيْرُهُ وَاتَّسَعَ أَهْلُهُ»^۳ خانه‌های خود را با تلاوت قرآن، نورانی کنید... چراکه هرگاه در خانه تلاوت قرآن بسیار شود، خیر و برکتش زیاد شود و اهل آن به وسعت رسند (بهره‌مند شوند).»

۱. روزنامه مردم‌سالاری، ش ۲۷۱۰، تاریخ ۱۳۹۰/۵/۲۷.

۲. یونس، آیه ۸۷.

۳. شیخ کلینی، الکافی، ج ۲، ص ۶۱۰.

خانواده‌ای که با قرآن انس داشته باشد، از برکات فوق‌العاده‌ای بهره‌مند خواهند شد؛ برکاتی که تنها منحصر به آخرت نیست؛ بلکه در همین دنیا نیز می‌توان آثار آن را مشاهده نمود.

کارکرد وسیع و گران‌قدر خانه، آن را مکانی مورد احترام و عنایت قرار داده است. از این رو، چنانچه این محل، معبدی برای بندگی و ذکر حق واقع شود، خداوند آن را رفیع و عظیم می‌گرداند؛ چنان‌که خطاب به رسول گرامی خود صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ می‌فرماید: «فِي بُيُوتِ الَّذِينَ اللَّهُ أَنْ تُرْفَعَ وَيُذْكَرَ فِيهَا اسْمُهُ يُسَبِّحُ لَهُ فِيهَا بِالْغُدُوِّ وَالْآصَالِ؛^۱ این چراغ پرفروغ در خانه‌هایی قرار دارد که خداوند اذن فرموده دیوارهای آن را بالا برند؛ خانه‌هایی که نام خدا در آنها برده می‌شود، و صبح و شام در آنها تسبیح او می‌گویند.»

آنچه از آیه فوق و تفسیر مرحوم علامه طباطبایی استفاده می‌شود، این است که اگر خانه از هر پلیدی منزّه بماند و به ذکر خدا و عبادت او مزین شود، رفعت می‌یابد و از یک چهار دیواری سرد و بی‌روح خارج می‌شود و هرچه صبغه الهی و معنوی‌اش بیشتر شود، مقامی رفیع‌تر می‌یابد که مصداق کامل آن، کعبه، خانه خداست.^۲

بر این اساس، خانواده‌ای رنگ‌وبوی قرآنی دارد که زندگی شوهر و همسر و فرزندان، صحنه ذکر، تلاوت قرآن، دعا، مناجات، توبه و استغفار باشد؛ نمونه این امر، خانواده امام علی عَلِيٌّ و فاطمه فَاطِمَةُ است که خدا بر سراسر زندگی‌شان حکومت داشت. تن ایشان در میان زمینیان، ولی روحشان با عرشیان دمخور است. خانواده ما نیز باید خانواده‌ای باشد که در این سمت‌وسو حرکت

۱. نور، آیه ۳۶.

۲. سید محمدحسین طباطبایی، المیزان، ج ۱۵، ص ۱۷۸-۱۷۹.

کند و بکوشد خود را به این قله بلند نزدیک سازد. آنچه امروزه خانواده‌های غربی را به شدت آسیب‌پذیر نموده، دوری از معنویت است که یکی از محورهای آن، تبلیغ آزادی‌های جنسی است؛ به این معنا که آدمی می‌تواند خارج از هر چهارچوب، تنها در بند غرایز خویش زندگی کند. بر این اساس، برخی آگاهان اجتماعی معتقدند قرن بیست‌ویکم، قرن حاکمیت دین و مذهب و پیشرفت بشر در همه عرصه‌های مادی و معنوی است؛ زیرا غرب به افراط‌گرایی‌اش پی برده و خواهان «اعتدال» در پرتو دین و معنویت است.^۱

بیل مایزر، روزنامه‌نگار و محقق آمریکایی می‌گوید: «مردم در سراسر جهان، از مادی‌گرایی و ماتریالیسم خسته شده‌اند و به سرعت به سوی معنویت بازمی‌گردند و این بازگشت، چندی است که آغاز شده است. دین و پیروی محض از اصول آن، بار دیگر مورد توجه قرار گرفته است.»^۲

انسان امروزی در زندگی خود با مشکلات، تنگناها و عوامل آسیب‌رسان گوناگونی روبه‌روست که فشار روحی و روانی بسیاری را بر او تحمیل می‌کند. نبود ارزش‌های دینی و الهی و برآورده نشدن نیازهای روحی و روانی و ناکامی ناشی از آن، آسیب‌های عمیقی بر سلامت روانی و معنوی تمامی گروه‌های سنی، به‌ویژه کودکان، نوجوانان و جوانان، وارد می‌کند.

دنیای مدرن، انسان را طوری بار آورده که برای او بهره‌مندی فردی و ارضای خواسته‌های شخصی، اصالت دارد. مجله نیوزویک می‌نویسد:

«علت طلاق در ازدواج‌های ده یا بیست‌ساله، ناسازگاری نیست؛ بلکه بی‌میلی

1. <http://pazhuhesh.qomirib.ac.ir>

2. www.bashgah.net

به تحمل ناسازگاری‌های دیرین و هوس برای درک لذت بیشتر و کام‌جویی‌های دیگر است. در عصر قرص‌های ضد حاملگی، انقلاب جنسی و دگرگونی مفهوم زن، این عقیده میان بسیاری از زنان قوت گرفته که خوشی و لذت، مقدم بر استواری و نگهداری کانون خانوادگی است. زن آمریکایی امروز، کام‌جو تر از زن دیروزی است و در برابر ناملایمات اجتماعی و معیشتی، کم‌تحمل‌تر از مادر بزرگ خویش است.^۱

۳. اعتقادات

سبک زندگی خانوادگی در اسلام، همانند درختی است که ریشه آن، باورها و اندیشه‌هاست و ساقه و شاخه‌هایش، ارکان و وظایف اعضای خانواده می‌باشد. اعتقادات، زیرساخت‌های بنای خانواده است. خدا باوری است که همه رفتارهای خانوادگی را به سوی کسب رضایت خداوند سوق می‌دهد. خانواده‌ای که به حکم آیه «وَنَحْنُ أَقْرَبُ إِلَيْهِ مِنْ حَبْلِ الْوَرِيدِ»^۲، خدا را از رگ گردن به خویش نزدیک‌تر می‌بیند، تلاش می‌کند در انجام وظایف خانوادگی، رضایت حق را جلب نماید.

معادباوری نیز آثاری سازنده در استحکام خانواده دارد. از مهم‌ترین آثار آن، این است که خانواده را متوجه اهداف پایداری می‌کند که موجب پیوند بیشتر اعضای خانواده می‌شود. اثر دیگر، آن است که فرد را در رویارویی با مشکلاتی همانند: فقدان یک عزیز، معلولیت جسمی و مشکلات شدید اقتصادی یا روانی، یاری می‌دهد. همچنین، معادگرایی، فرد را تا حدی از رفتارهای نامناسب با دیگران باز می‌دارد. در این مورد، قرآن به افراد مؤمن هشدار می‌دهد که خود و خانواده

۱. آنتونی گیدنز، جامعه‌شناسی، ص ۲۳۱ و ۳۲۲.

۲. ق، آیه ۱۶: «و ما به او از رگ قلبش نزدیک‌تریم.»

خویش را از آتشی که هیزم آن، سنگ و انسان‌هاست، حفظ کنند.^۱ همچنین، در روایات به عواقب بدرفتاری با همسر اشاره شده است^۲ که توجه فرد به این عواقب، می‌تواند او را از رفتار ناشایست بازدارد.

۴. قداست خانواده

خانواده از ابتدای تاریخ تاکنون، به عنوان مهم‌ترین و مقدس‌ترین نهاد اجتماعی، زیربنای خاستگاه فرهنگ‌ها و تمدن‌ها بوده است. بهادادن به این بنای مقدس، سبب اصلاح جامعه شده و غفلت از آن، موجب سقوط اجتماع شده است.^۳ از نگاه اسلام نیز خانواده، مقدس‌ترین نهاد و بستر برای آرامش، تربیت و رشد نسل به شمار می‌آید. تشکیل جامعه سالم نیز در گرو خانواده سالم می‌باشد. از این رو، از آن به عنوان محبوب‌ترین بنای زندگی، مایه آرامش و از آیات الهی یاد شده است.^۴ رسول خدا ﷺ فرمود: «مَا مِنْ شَيْءٍ أَحَبَّ إِلَيَّ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ مِنْ بَيْتٍ يُعْمَرُ فِي الْإِسْلَامِ بِالنِّكَاحِ»^۵ هیچ چیز نزد خداوند محبوب‌تر از خانه‌ای نیست که با ازدواج آباد می‌شود و آرامش روانی زن و مرد شکل می‌گیرد. «حرمت و قداست خانه، به قدری است که حفظ این حریم، به همگان توصیه شده است. از این رو، کسی حق ندارد بدون اجازه وارد آن شود: «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَدْخُلُوا بُيُوتًا غَيْرَ بُيُوتِكُمْ حَتَّى تَسْتَأْنِسُوا وَتُسَلِّمُوا عَلَى أَهْلِهَا ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَكُمْ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ.»^۶

۱. تحریم، آیه ۶.

۲. ر.ک: علامه مجلسی، بحار الأنوار، ج ۷۶، ص ۲۲۰.

3. <http://www.ghatareh.com>

۴. ر.ک: روم، آیه ۲۱.

۵. شیخ کلینی، الکافی، ج ۵، ص ۳۲۸.

۶. نور، آیه ۲۷: «ای کسانی که ایمان آورده‌اید! در خانه‌هایی غیر از خانه خود وارد نشوید؛ تا اجازه بگیرید و بر اهل آن خانه سلام کنید. این، برای شما بهتر است؛ شاید متذکر شوید.»
ر.ک: مکارم شیرازی و دیگران، تفسیر نمونه، ج ۱۴، ص ۴۲۸.

متأسفانه، خطری که بشر امروزی را تهدید می‌کند، تقدس‌زدایی از خانواده است. جاهلیت مدرن که قداست خانواده را مانعی در برابر خواسته‌های نامشروع خود می‌بیند، با همه توان، مانند بهره‌گیری از ماهواره، در جهت قداست‌زدایی از آن فرهنگ‌سازی می‌نماید. تلاش برای به رسمیت شناختن مسائلی مانند هم‌خانگی را که از بارزترین مظاهر فساد اخلاقی و گرایش‌های مفسدانه جامعه معاصر مدرن است، می‌توان نتیجه مستقیم تغییر سبک زندگی و تعریف آن دانست. هم‌خانگی، به معنای روی آوردن دو جنس جویای رابطه مستقیم، بدون زندگی مشترک و زیر یک سقف و به دور از هرگونه پیوند شرعی می‌باشد. این عوامل و نظایر آن، سبب شده است نهاد مقدس خانواده، در مسیر فروپاشی قرار گیرد. سونامی طلاق، فرزندان نامشروع و خیانت جنسی، حاکی از تضعیف این نهاد در برخی از کشورهاست.^۱

۵. تأمین معاش حلال

یکی از شاخصه‌های سبک زندگی خانواده اسلامی، مدیریت تأمین معاش، یعنی نیازهای مادی بر اساس آموزه‌های دینی و عقلی است.^۲ اسلام، پیروان خویش را به تأثیر شگرف غذا بر زندگی انسان آگاه ساخته است؛ مسئله‌ای که خیلی از خانواده‌ها آن را رعایت نمی‌کنند. امروزه، کمتر انسانی را می‌توان یافت که در اندیشه ثروت نباشد؛ بلکه می‌توان عصر حاضر را عصر ثروت‌طلبی و مال‌اندوزی نامید؛ تا آنجا که گاه غافل از حلال و حرام بودن مال، تنها در پی به‌دست آوردن آن می‌دوند و گاه در شک میان حلال و حرام، عشق ثروت آنان را به خود جذب می‌نماید. این، همان مطلبی است که رسول خدا صلی الله علیه و آله درباره آن

1. <http://www.ghatreh.com/news>

۲. مرتضی مطهری، مجموعه آثار، ج ۳، ص ۴۸۳.

می‌فرماید: «يَأْتِي عَلَى النَّاسِ زَمَانٌ لَا يُبَالِي الْمَرْءُ بِمَا أَخَذَ الْمَالَ مِنْ حَلَالٍ أَمْ مِنْ حَرَامٍ؛^۱ برای مردم زمانی فرا می‌رسد که برای آنان تفاوتی نمی‌کند که مال را از کجا به دست آورده‌اند؛ از راه حلال باشد یا حرام!» بنابراین، گسترش لقمه حرام در حوزه فردی و اجتماعی، موجب از بین رفتن فضایل شده، نسل انسانی را فاسد می‌کند. رسول اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمود: «إِنَّ أَخْوَفَ مَا أَخَافُ عَلَى أُمَّتِي مِنْ بَعْدِي هَذِهِ الْمَكَاسِبُ الْحَرَامُ؛^۲ بیمناک‌ترین چیزی که بر امت خود از آن می‌ترسم، درآمدهای حرام است.»

همچنین، رسول خدا صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمود: «در روز قیامت، اقوامی با داشتن حسنات بسیار به اندازه کوه‌های مکه می‌آیند؛ اما امر می‌شود که به آتش افکنده شوند. برخی به رسول خدا صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عرض می‌کنند: ای رسول خدا! آیا این افراد نمازگزار بودند؟ حضرت می‌فرماید: آری، نماز می‌خواندند، روزه می‌گرفتند و پاره‌ای از شب را به عبادت مشغول بودند؛ ولی هرگاه بر اینان چیزی از دنیا پیدا می‌شد، خود را بر آن می‌افکندند.»^۳

نقل کرده‌اند که یکی از اولیای خدا روزی نزد مادرش آمد و گفت: من خیلی مواظب زندگی و مراقب رفتارم هستم. عباداتم نیز توأم با نور است، اما گاهی در عباداتم یک خط تاریک می‌بینم اما علت این رگه تاریکی را در خودم پیدا نمی‌کنم. گفتم از شما بپرسم بلکه بدانید علت آن چیست؟ مادر گفت: پسر مرا ببخش. آن تاریکی از من است. زمانی که باردار بودم، پدرت یکی دو ماهی به مسافرت رفته بود. روزی، برای پهن کردن لباس به پشت‌بام خانه رفته بودم. همین

۱. ابن‌ابی‌جمهور، عوالی اللئالی، ج ۳، ص ۴۷۴.

۲. شیخ کلینی، کافی، ج ۵، ص ۱۲۴.

۳. حلی، عده‌الداعی، ص ۳۱۴.

همسایه کناری، مقداری زردآلو در آفتاب پهن کرده بود تا خشک شود. من هم به زردآلو خیلی علاقه داشتم و توان این‌که بروم و از میوه‌فروشی زردآلو بخرم هم نداشتم. این بود که از روی پارچه خانه همسایه زردآلویی برداشتم و خوردم. بعد هم یادم رفت از صاحبش رضایت بگیرم. پسر گفت: سبب آن تاریکی را بعد از چهل سال پیدا کردم. خلاصه، رفت و ماجرا را گفت و از صاحبش خواست بهای آن زردآلو را قبول کند، ولی صاحب زردآلو گفت: حلال خودت و مادرت باشد. چند روز بعد، آن جوان دوباره نزد مادرش آمد و گفت: دیگر از آن رگه تاریکی خبری نیست.»^۱

۶. احترام به والدین و سال‌خوردگان

یکی از شاخصه‌های سبک زندگی خانواده اسلامی، احترام به والدین و سال‌خوردگان است. در خانواده‌های دینی، والدین جایگاه ویژه‌ای دارند و فرزندان برای آنان احترام قائل هستند؛ زیرا خداوند حقوق آنان را در کنار توحید قرار داده است: «وَقَضَىٰ رَبُّكَ أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا إِيَّاهُ وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا.»^۲ رسول خدا ﷺ فرمود: «رَضِيَ اللَّهُ فِي رِضَىٰ الْوَالِدَيْنِ وَسَخَطُهُ فِي سَخَطِهِمَا؛^۳ رضای خداوند در خشنودی پدر و مادر، رضای خداوند است و خشم الهی، در غضب آنان است.» از سوی دیگر، نیکی به پدر و مادر و احترام به شخصیت آنان، وظیفه‌ای اسلامی است و باید این برنامه مقدس، برای همیشه در جامعه مسلمانان پایدار بماند و در تمام نسل‌ها، رفتار و گفتار فرزندان در برابر والدین، بر اساس ادب و احترام باشد.

۱. حسین انصاریان، حدیث عقل و نفس آدمی در آینه قرآن، ص ۳۲۵.

۲. اسرا، آیه ۲۲؛ طبرسی، مجمع البیان، ج ۶، ص ۶۳۱.

۳. محدث نوری، مستدرک الوسائل، ج ۱۵، ص ۱۷۶.

رسول اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمود: «الْبِرْكَةُ مَعَ أَكْبَرِكُمْ»^۱ وجود پیران سال‌خورده بین شما، باعث افزایش فیض ربوبی و بسط نعمت‌های الهی است. «کهنسالان، سرد و گرم روزگار را دیده و پستی و بلندی‌های زندگی را پیموده و در طول حیات خویش درس‌های ارزنده‌ای فرا گرفته‌اند و از نظر معنوی نیز تجارب مفیدی دارند و می‌توانند مانند رهبران روحانی، دیگران را هدایت کنند: «الشَّيْخُ فِي أَهْلِهِ كَالْتَّبِيِّ فِي أُمَّتِهِ.»^۲ پیرمردی حضور رسول اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ شرفیاب شد و کسانی که در محضر حضرت نشسته بودند، احترامش را رعایت نمودند. پیغمبر اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ از این رفتار آنان ناراحت شد و فرمود: «لَيْسَ مِنَّا مَنْ لَمْ يَرْحَمْ صَغِيرَنَا وَ لَمْ يَوْقُرْ كِبِيرَنَا؛»^۳ کسی که به خردسالان ما ترحم نکند و پیران ما را مورد تکریم و احترام قرار ندهد، از ما نیست و با ما بستگی و پیوستگی ندارد.»^۴

گفتنی است که دختران و پسران جوان امروز، مادران و پدران فردای اجتماع‌اند. اگر جوانان امروز وظیفه تکریم و احترام به والدین خود را مراعات نمایند، فردا خودشان مورد تکریم فرزندان خویش واقع می‌شوند. امام علی عَلَيْهِ السَّلَام فرمود: «بَرُّوا آبَاءَكُمْ يَبْرِكُمْ أَبْنَاءَكُمْ؛»^۵ به پدران و مادران نیکی کنید؛ تا فرزندانتان هم به شما نیکی نمایند.»

خوشبختانه، در جامعه ما هنوز بیشتر مردم به تعالیم اسلامی توجه دارند و به پدران مادران پیر خود با دیده تکریم و عطف می‌نگرند و در خانواده‌ها، والدین کهنسال بیش‌وکم مورد محبت و احترام می‌باشند؛ ولی در کشورهای غربی،

۱. شعیری، جامع الأخبار، ص ۹۲.

۲. همان.

۳. شیخ مفید، الأمالی، ص ۱۸.

۴. محمدتقی فلسفی، بزرگسال و جوان، ج ۱، ص ۵۳ - ۵۴.

۵. لیبی، عیون الحکم والمواظظ، ص ۱۹۵.

ارزش پدران و مادران سال‌خورده به مقدار قابل ملاحظه‌ای کاهش یافته است؛ تا جایی که بعضی سال‌خوردگان از شدت ناراحتی دست به خودکشی می‌زنند و گاهی فرزندان و فرزندزادگان، موجبات مرگ والدین کهنسال خویش را فراهم می‌آورند؛ از جمله، در سال ۱۹۶۷م روزی در شهر Rouen فرانسه، جوانی به نام فرانسوا، در حال مستی، مادر بزرگش را کشت.^۱ همچنین، نمونه ذیل، به روشنی تفاوت رویکرد غربی و اسلامی را در این باره نشان می‌دهد. شهید مطهری رحمته‌الله علیه می‌نویسد:

«مرحوم محققى که از طرف آیت‌الله العظمی بروجردی رحمته‌الله علیه به آلمان رفته بود، داستانی نقل کرده است. او می‌گوید: از جمله اشخاصی که در زمان ما مسلمان شد، پروفیسوری بود عالم و دانشمند. او زیاد پیش ما می‌آمد و ما هم [به نزد او] می‌رفتیم؛ اما بعد از مدتی، دچار سرطان گردید و در بیمارستان بستری شد. ما به همراه مسلمانان دیگر، به عیادت او می‌رفتیم. روزی زبان به شکایت گشوده، گفت: من بعد از آنکه مریض شده و در بیمارستان بستری گردیدم و دکترها تشخیص دادند که سرطان دارم، پسر و زنم آمدند و به من گفتند: معلوم شد که شما سرطان دارید و به این زودی خواهی مُرد. هر دو [آنها] خداحافظی کردند و رفتند. آنان توجه نکردند که در این شرایط سخت، این بیمارِ لاعلاج، نیاز به محبت و مهربانی دارد!

مرحوم محققى در ادامه می‌گوید: ما مکرر به ملاقات او می‌رفتیم و روزی که بیمارستان خبر داد این شخص مُرده است، ما برای کفن و دفن آن مسلمان آلمانی رفتیم. در آن روز، پسرش آمده بود؛ ولی کمی که منتظر ماندیم تا مراسم مذهبی را انجام دهیم، متوجه شدیم که پسرش جنازه را از پیش به بیمارستان

۱. محمدتقی فلسفی، بزرگسال و جوان، ج ۱، ص ۵۸-۵۹.

فروخته است و حالا آمده جنازه را تحویل داده، پولش را بگیرد و برود!»^۱

۷. رعایت حقوق اعضای خانواده

خانواده، جامعه کوچکی است که نیازمند مدیریت است. بهترین مدیریت خانواده، در تثبیت نقش‌ها و انجام وظایف نمود پیدا می‌کند؛ یعنی زن و مرد و فرزندان باید بپذیرند که در برابر یکدیگر حقوقی دارند. مرد، همسر و پدر خانواده است و حق همسری و پدری دارد. پس، باید حقوق او در جایگاهش رعایت شود و زن نیز همسر و مادر خانواده است و باید حقوق او نیز محفوظ باشد؛ «وَأَلَهُنَّ مِثْلُ الَّذِي عَلَيْهِنَّ بِالْمَعْرُوفِ»^۲ برای زنان، همانند وظایفی که بر دوش آنهاست، حقوق شایسته‌ای نیز قرار داده شده است.»

اگر یکی از طرفین از انجام وظایف خود کوتاهی کند، کشتی خانواده در گرداب اختلاف گرفتار خواهد شد. در حقیقت، پیمان زناشویی، به معنای پذیرش پابندی به حقوق است و مؤمن، هرگز وفای خود را فراموش نمی‌کند؛ «وَالَّذِينَ هُمْ لِأَمَانَاتِهِمْ وَعَهْدِهِمْ رَاعُونَ»^۳ آری، در سبک زندگی خانواده قرآنی، همه تابع حق و عدالت‌اند.

فیض کاشانی رحمته‌الله به دختر خود هنگام ازدواج توصیه می‌کند:

«دخترم! از آشیانه‌ای که در آن بزرگ شدی، به سوی جایگاهی می‌روی که شناخت کافی از آن نداری و همنشینی که هنوز با او انس نگرفتی. در مقابل او متواضع باش تا او مایه سربلندی‌ات باشد؛ به منزله گهواره‌ای برای او باش تا او تکیه‌گاہت باشد؛ از او اطاعت کن تا او مطیعت باشد؛ او را به خشم نیاور و از او

۱. مرتضی مطهری، مجموعه آثار، ج ۲۳، ص ۲۸۴. (با اندکی تغییر در عبارت)

۲. بقره، آیه ۲۲۸؛ ر.ک: مکارم شیرازی و دیگران، تفسیر نمونه، ج ۲، ص ۱۵۴.

۳. مؤمنون، آیه ۸؛ سید محمدحسین طباطبایی، المیزان، ج ۱۵، ص ۱۱.

دوری مکن. اگر به تو نزدیک شد، تو نیز به او نزدیک‌تر شو و اگر از تو دوری کرد، تو نیز از او دور شو.»^۱

مرحوم فیض، در این آموزه‌ها به مهارت‌های زندگی سالم اشاره می‌نماید؛ مهارت‌هایی که لازم است دختران قبل از دواج با آنها آشنا شوند. به دست آوردن این مهارت‌ها در همه جنبه‌های زندگی، به ویژه ازدواج، ضروری است؛ چراکه داشتن زندگی شاد، به روابطی عاشقانه و سازگارانه منجر خواهد شد. یکی از مصادیق مهم مهارت‌های زندگی، شناخت حق و حقوق شوهر است.

۱. فیض کاشانی، المحجة البيضاء، ج ۳، ص ۶۷ و ۹۶.